

دو فصلنامه علمی تخصصی پژوهش در آموزش ابتدایی

سال چهارم، شماره ۷، بهار و تابستان ۱۴۰۱. صفحات: ۲۰ تا ۳۲

شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تربیت شهروند جهانی به منظور ارائه الگوی برای دانش آموزان دوره ابتدایی

حسین تربتی نژاد^۱، شهابنگ بیگی^۲*

۱. استادیار، گروه علوم تربیتی، دانشگاه فرهنگیان، گرگان، ایران.

۲. دانشجوی کارشناسی ارشد، دانشگاه پیام نور، واحد دامغان، ایران (نویسنده مسئول)

Email: shabahang.beigi@gmail.com

چکیده

هدف پژوهش حاضر، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تربیت شهروند جهانی به منظور ارائه الگوی برای دوره ابتدایی از دیدگاه خبرگان بود. پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا، کیفی با تحلیل مضمون بود. جامعه آماری، اساتید دانشگاه در سال ۱۳۹۹-۴۰۰ بودند که بر اساس قاعده اشباع نظری تعداد ۱۴ نفر با روش نمونه‌گیری هدفمند انتخاب شدند. ابزار پژوهش مصاحبه‌های نیمه ساختار یافته بود. برای اعتبار ابزار از روایی محتوایی و جهت‌پایایی نیز از روش کدگذاری مجدد استفاده شد. جهت تجزیه و تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون با کدگذاری باز، محوری و انتخابی استفاده گردید. یافته‌ها نشان داد ۳۱ کد باز، ۹ کد محوری (دانش در مورد فرهنگ‌های دیگر، مهارت‌های شناختی، مهارت‌های اجتماعی، محیط زیست جهانی، سواد جهانی و....) و ۲ کد انتخابی (فرصت‌های آموزش شهروند جهانی و تهدیدهای آموزش شهروند جهانی) به عنوان عناصر الگوی برنامه درسی شهروندی جهانی شناسایی شدند.

اطلاعات مقاله

دریافت: ۲۶ دی ماه ۱۴۰۰

پذیرش: ۴ شهریورماه ۱۴۰۱

واژگان کلیدی:

دوره ابتدایی، شهروندی جهانی، فرصت‌ها و تهدیدهای شهروند جهانی

Journal of Research in Elementary Education

Volume 4, Issue 7, Spring and Summer 2022, Pages:20-32

Identification of Dimensions and Components of Global Citizenship's Education to Provide a Model for Elementary Students

hosseintorbati nejad¹, shabahangbaigi²

1. Assistant Professor of Educational Sciences, Farhangian University, Gorgan, Iran

2. M. S. student at Payam-e-Noor University, Damghan Branch, Damghan, Iran

ARTICLE INFORMATION

Received: 16 January 2022

Accept: 26 August 2022

Keywords:

Curriculum, primary, global citizenship, global citizen opportunities and threats

ABSTRACT

The purpose of this study was to identify the dimensions and components of global citizenship's education in order to provide a model for the elementary school from the perspective of experts. The present study was qualitative based on methodology and applied in purpose with content analysis. The statistical population was university professors in 1399-1400 that based on the theoretical saturation rule, 14 people were selected by purposive sampling. The research tool was semi-structured interviews. Content validity and recoding method were used for validity and reliability of instrument respectively. To analyze the data, thematic analysis method with open, axial and selective coding was used. Findings showed that 31 open codes, 9 central codes (knowledge about other cultures, cognitive skills, social skills, global environment, global literacy, etc.) and 2 optional codes (global citizen education opportunities and global citizen education threats) were identified as elements of the global citizenship curriculum model.

مقدمه

جهانی شدن و شتاب تغییرات جهانی روز به روز بیشتر می‌شود و افراد به عنوان شهروندان این دهکده جهانی برای زندگی و درک تحولات آن باید دانش و مهارت‌های خود را افزایش دهند (Krugman, 2019). یکی از این مهارت‌ها، شهروندی جهانی^۱ شدن است. شهروندی جهانی به عنوان وسیله‌ای تلقی می‌شود که افرادی توانند درک عمیق‌تری از شهروندی، سیاست، دموکراسی و روند جهانی شدن داشته باشند و در نتیجه بتوانند تأثیر ساختارهای سیاسی، اقتصادی، فرهنگی، اجتماعی و زیست محیطی را در بافت جامعه جهانی درک کنند (Andrews & Aydin, 2020). شهروند جهانی به فردی تعلق می‌شود که از جهان و دنیای معاصر، اطلاعات کافی دارد، مسئولیت‌پذیر است و با نقش خود به عنوان یک شهروند در اجتماع آشنا است و ضمن احترام به اصول، ارزش‌ها، آداب و رسوم و فرهنگ سایر اقوام، مشارکتی فعال در سطح محلی تاجهانی دارد (Oxfam, 2015). تربیت شهروند جهانی روشی است که افرادی به توسعه افکارشان فراسوی مسائل و نیازهای محلی و کشورها تشویق می‌شوند (Saperstein, 2019).

صاحب نظران در مورد شهروند جهانی نظریاتی ارائه داده‌اند. میلر (Miller, 1995) معتقد بود امکان تحقق شهروندی توأم با تکلیف در سطح جهانی وجود دارد و نوعی از شهروندی که مستلزم به رسمیت شناختن تعهدات اخلاقی در خارج از حدود ملی است تحقق یافته است. دیوید هلد^۲ نیز معتقد بود باید در مورد معنا و مکان سیاست دموکراتیک در ارتباط با یک رشته از فرایندهای محلی، منطقه‌ای و جهانی، بازاندیشی صورت گیرد. او بر به هم پیوستگی فرایندهای اقتصادی، سیاسی، حقوقی، نظامی و فرهنگی؛ به هم پیوستگی جهانی و منطقه‌ای و گروه‌های محلی در ایجاد شهروند جهانی تأکید کرده است (Nash, 2011). هابرماس^۳ نیز معتقد بود در شهروند جهانی برخلاف جامعه دولت-ملت مدرن، خودفهمی اخلاقی-سیاسی جو دارد که مخصوص حیات دموکراتیک خاص است. وی معتقد بود اگر شهروندان جهان بخواهند در سطح جهانی به سازماندهی خودپردازند و شکلی از نمایندگی انتخابی دموکراتیک خلق کنند، مبنایی جز خودفهمی حقوقی-اخلاقی برای همبستگی هنجاری ندارند (Werbin, 2010). مک اینتاش^۴ نیز شهروند جهانی را به عنوان توانایی دیدن خود و جهان پیرامون، توانایی مقایسه شباهت‌ها و تفاوت‌ها، توانایی مشاهده جمعی، توانایی درک واقعیت و اندیشه‌های برآمده در اشکال مختلف، توانایی مشاهده روابط قدرت و درک نظام مند آن، توانایی آگاهی و ایجاد تعادل در واقعیت‌های خود با واقعیت‌های اشخاص خارج از خود، توصیف می‌کند (Clayton & etal, 2013). به طور کلی، محققان در مطالعات خود بر سه جنبه مهم شهروند جهانی یعنی فهم و دانش شامل شاخص‌هایی مانند عدالت و برابری اجتماعی، تنوع و گوناگونی، جهانی شدن و وابستگی متقابل، توسعه پایدار و صلح و تضاد؛ مهارت‌ها (تفکر انتقادی، توانایی بحث و استدلال، توانایی به چالش کشیدن بی‌عدالتی و نابرابری، احترام به افراد و اشیاء و مشارکت و رفع تعارض) و ارزش‌ها و نگرش‌ها شامل شاخص‌هایی مانند احساس هویت و عزت نفس، احساس یک دلی، تعهد به برابری و عدالت اجتماعی، توجه و دل مشغولی نسبت به محیط زیست و تعهد به توسعه پایدار تأکید دارند (Keshavarz, 2011).

1. global citizenship

2. David Held

3. Habermas

4. McIntosh

با توجه به اهمیت یافتن آموزش شهروندی جهانی، لزوم اجرای آن در دوران مدرسه به عنوان بخشی از برنامه درسی مدارس اهمیت یافته است. زیرا دانش‌آموزان در قرن ۲۱ نیازمند دانش، مهارت‌ها و نگرش‌هایی هستند که بواسطه‌ی آن بتوانند هم در جوامع فرهنگی خود و هم فراتر از مرزهای فرهنگی‌شان عمل کنند (Pacho, 2020; Tarozzi M, Inguaggiato, 2018). آموختن حس مسئولیت، همکاری با دیگران، شناخت سایر فرهنگ‌ها، احترام قائل شدن و ارزش گذاشتن به انسان‌ها و تمامی موجودات، همه و همه پیش‌نیاز آموختن هم‌زیستی و تفاهم بین‌المللی می‌باشند. این امر به آنها کمک خواهد کرد که به توسعه مهارت‌های میان فرهنگی خود بپردازند (مهارت) و نگرش‌های محدود و سطحی و یا تعصبات قومی نسبت به دیگران را کاهش دهند (بعد ارزش) (Bamber & et al, 2017). همچنین، آموزش شهروندی جهانی، دانش‌آموزان را برای مشارکت در اقتصاد جهانی رقابتی مهیا می‌کند و آنان را قادر می‌سازد تا تفاوت‌های فرهنگی جوامع مختلف را درک کنند (Dicicco, 2016). در این راستا، در سال‌های اخیر، شهروندی جهانی مرکز اصلی خود را در بخش مدارس رسمی قراردادده است (Munck, 2010). یونسکو نیز تصریح کرده است که آموزش شهروندی جهانی باید در یک چشم انداز یادگیری مادام‌العمر به کار گرفته شود. این آموزش باید تمام سطوح تحصیلی به خصوص در دوره ابتدایی ادامه پیدا کند (UNESCO, 2014). زیرا در این دوران تفکر کودکان انعطاف پذیر بوده و به راحتی قابل شکل‌دهی است و البته یادگیری نیز ماندگارتر است. همچنین تربیت شهروندی جهانی در دوره ابتدایی نه تنها باعث تغییر در رفتار و آگاهی فراگیران می‌شود، بلکه راه را برای معلمان مقاطع بالاتر هموار می‌کند که بتوانند آموزش‌های مناسب‌تری، بر پایه آنچه که فراگیران یاد گرفته‌اند را ارائه دهند (Bae, 2016). مدارس ابتدایی با تدارک فرصت‌ها و برنامه‌های تعلیمی و تربیتی در افزایش دانش، بسط بینش و توسعه مهارت‌های مطلوب شهروندی نقش به‌سزایی دارند، به ویژه در پایه‌های بالای ابتدایی باید به دلیل ملاحظات رشدی، موضوع تربیت شهروندی مورد توجه بسیاری قرار گیرد (Gholtash, 2009).

اگرچه محققان مانند پورسلیم (Pourslim et al, 2020) و پورسلیم و همکاران (Pourslim et al, 2017) مطالعاتی در مورد شهروندی جهانی انجام داده‌اند، اما در دوره ابتدایی مطالعات بسیار اندک است و بیشتر مطالعات حاضر مربوط به تحصیلات تکمیلی است. این در حالی است که نهادهای گردن‌ارزش‌ها و هنجارها در دوره سنین پایین‌تر مانند دوره ابتدایی عمیق‌تر صورت می‌گیرد. از سوی دیگر، اغلب مطالعات موجود با روش کمی انجام شده‌اند و روش کیفی کمتر مورد توجه قرار گرفته و خلأ پژوهشی ایجاد کرده است.

نان گلا (Nanggala, 2020) در پژوهشی نتیجه گرفت پیاده‌سازی آموزش شهروندی بیش از هر چیز دیگری به برنامه درسی دانش‌آموزان وابسته است. روزبه و همکاران (Roosbeh & et al, 2020) در پژوهشی دریافتند مؤلفه‌های دانشی، مهارتی و نگرشی از مهم‌ترین عناصر الگوی برنامه درسی شهروندی جهانی محسوب می‌شوند.

جعفری (Jafarri, 2019) در پژوهشی نتیجه گرفت مضامین مهم تربیت شهروندی جهانی شامل تربیت شهروندی اخلاق مدار، تربیت شهروندی متعهد به مشارکت مدنی و مسئولیت‌پذیری، تربیت شهروندی متعهد به صلح و مسالمت‌جویی، تربیت شهروندی متعهد به محیط زیست، تربیت شهروندی با هویت جهانی و تربیت شهروندی با توانایی علمی است.

ری نولدز و همکاران (Reynolds & et al, 2019) در پژوهشی نتیجه گرفتند مضامین مهم تربیت شهروندی شامل توسعه و تربیت شهروندان فعال، تفکر انتقادی، تعامل مداوم با رویدادهای دنیای واقعی، همکاری و مذاکره با گروه‌های مختلف مردم و استفاده از فناوری برای ایجاد قابلیت‌های شهروندی جهانی است.

پور سلامی و همکاران (Poursalem&etal, 2019) در پژوهشی نتیجه گرفتند نیازهای اجتماع و اهداف، محتوا، نقش معلم، روش‌های یاددهی-یادگیری و ارزشیابی، عوامل سازمانی و یادگیری ضمنی از عوامل مهم الگوی تربیت شهروند جهانی هستند.

کشاورز و همکاران (Keshavarz&etal, 2018) در پژوهشی نتیجه گرفت در برنامه درسی کشور ایران به شهروند جهانی آن طور که باید و شاید توجه نشده و ضروری است سیاست گذاران نظام آموزشی، توجه بیشتری به این مقوله داشته باشند. رشیدی (Rashidi, 2015) در پژوهشی نتیجه گرفت مهم‌ترین چالش‌های سر راه ایجاد شکل‌گیری تربیت شهروند جهانی شامل تمرکزگرایی، آموزش ناکارآمد، محتوای کتب، عدم ترویج تفکر سیستماتیک و انتقادی، نبود تفکر پلورالیسم فرهنگی و نبود آینده‌پژوهی است.

جت (Jett, 2013) در پژوهشی نتیجه گرفت شهروندی جهانی شامل آگاهی از تفاوت‌ها و شباهت‌ها میان فرهنگ‌های مختلف، تأثیرگذاری و تأثیرپذیری بر مسائل جهانی و وجود یک مسئولیت مشترک هنگام آموزش شهروندی جهانی است. گولتاش و همکاران (Gholtash&et al, 2012) در پژوهشی به بررسی تحلیل محتوای شهروند جهانی در کتاب‌های دوره ابتدایی پرداختند و نتیجه گرفتند به ترتیب به ابعاد شناختی، عملکردی و نگرشی پرداخته شده و نقش این مؤلفه‌های تربیت شهروند جهانی کم‌رنگ است.

در مورد ضرورت و اهمیت پژوهش حاضر نیز باید گفت در کشورمان چشم‌اندازهای موجود بالادستی نظیر سند ۲۰۳۰، سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی، نقشه جامع علمی کشور و سند تحول بنیادین آموزش و پرورش بر تعامل سازنده با جهان تأکید کرده‌اند که لازمه این امر در آموزش شهروند جهانی است. از سوی دیگر، در چشم‌انداز توسعه نیز مشارکت جهانی یکی از پیش‌شرط‌های ورود به آن است و با توجه به این که تربیت شهروند جهانی مقوله‌ای آموزشی است، مدارس می‌توانند در این زمینه پیشرو باشند، البته باید در نظر داشت که هرچند تربیت شهروند جهانی می‌تواند در خارج از مدرسه و از طرق دیگری نیز صورت پذیرد، ولی این امر از طریق آموزش رسمی (برنامه درسی) و مدرسه‌ای می‌تواند نظم و ساختار بهتری پیدا کند و مفیدتر باشد. نتایج پژوهش نیز می‌تواند در برنامه‌ریزی‌های نظام آموزش و پرورش جهت توسعه نظام مترقی و توسعه‌خواه مورد استفاده قرار گیرد و همچنین نسبت به مقوله تربیت شهروند جهانی دانش‌افزایی بیشتری با توجه به جدید بودن این مفهوم حاصل شود. لذا بر اساس مطالب گفته شده، هدف اصلی پژوهش حاضر، شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تربیت شهروند جهانی به منظور ارائه الگوی برای برنامه درسی دوره ابتدایی است.

روش

پژوهش حاضر از لحاظ هدف کاربردی و از نظر شیوه اجرا پژوهشی کیفی با تحلیل مضمون بود. جامعه آماری خبرگان دانشگاهی در سال ۴۰۰-۱۳۹۹ بودند که بر اساس قاعده اشباع نظری تعداد ۱۴ نفر از آنان با روش نمونه‌گیری هدفمند به عنوان حجم نمونه انتخاب شدند. برخی از ملاک‌های تعیین خبرگان، مرتبط بودن رشته تحصیلی علوم اجتماعی و تربیتی، داشتن حداقل ۲ تألیف مرتبط با موضوع پژوهش و میل به شرکت در مصاحبه بود. بر این اساس، با جستجو در آثار مرتبط نویسندگان از طریق اینترنت افراد هدف شناسایی و با آنان مکاتبه جهت شرکت در مصاحبه صورت گرفت.

شیوه اجرای پژوهش چنین بود که بعد از شناسایی و امکان برقراری ارتباط با مشارکت‌کنندگان سؤالات اولیه پژوهش جهت ملاحظه خبرگان و آمادگی نسبت به موضوع سؤالات در اختیار آنان قرار گرفت. با توجه به شیوع بحران همه‌گرونا،

مصاحبه‌ها به صورت تلفنی انجام شدند. زمان انجام مصاحبه بسته به توضیحات مشارکت‌کنندگان حدود ۴۰ دقیقه بود. ابتدا هدف پژوهش برای مشارکت‌کنندگان شرح داده شد و سپس سؤالات مطرح شدند. در پرسیدن سؤالات هیچ‌گونه محدودیتی وجود نداشت و هر نکته و موضوعی که در تبیین و مرتبط با مفهوم و مؤلفه‌های شهروندی جهانی بود مورد توجه قرار می‌گرفت. گاهی برای توضیح بیشتر نکته و ابهام جمله، مجدد رفت و برگشت‌هایی بین مشارکت‌کننده و محقق صورت گرفت تا دقیقاً اطمینان نسبت به نظر و دیدگاه خبرگان حاصل شود. برای رعایت مسائل اخلاقی پژوهش و از آنجایی که مصاحبه‌ها به صورت تلفنی بود از مشارکت‌کنندگان اجازه ضبط مکالمات گرفته شد که به جز ۳ مورد، بقیه ضبط شدند. همچنین این اطمینان به آنان داده شد در پایان نتایج و فرایند آن در اختیار مشارکت‌کنندگان قرار خواهد گرفت.

ابزار پژوهش مصاحبه‌های نیمه ساختاریافته حول سه محور برنامه درسی، مدرسه و عملیاتی کردن آموزش شهروندی جهانی بود. برای اعتبار سؤالات مصاحبه از روایی صوری (۳ استاد جامعه‌شناس و ۱ استاد علوم تربیتی) استفاده شد و برای پایایی نیز از روش کدگذاری مجدد استفاده شد که حاصل کدگذاری مجدد ۳ مصاحبه، ضریب توافق ۰/۹۱ به دست آمد. برای تحلیل داده‌ها از روش تحلیل مضمون استفاده شد. بعد از اجرای هر مصاحبه، متن چندین بار مورد بازخوانی قرار گرفتند و تحلیل شدند و نکات مرتبط با شهروندی جهانی جداسازی شدند.

یافته‌ها

در جدول (۱) برخی از مشخصات مشارکت‌کنندگان در پژوهش ارائه شده است.

جدول ۱: برخی از مشخصات (جنسیت، تحصیلات، سن، رشته تحصیلی، رتبه و نوع دانشگاه) مشارکت‌کنندگان در پژوهش

متغیر	جنسیت	تحصیلات	سن	رشته تحصیلی	رتبه علمی	دانشگاه	رزومه
مرد	ع	دکتری	۴۰-۴۹	بالا از ۴۵	جامعه‌شناسی	استاد	۹
زن	ع	دکتری	۴۰-۴۹	۴۵-۴۹	علوم تربیتی	استادیار	۱۳
فراوانی	۱۰	۴	۶	۴	۹	۷	۵۹
درصد	۰/۷۱	۰/۲۹	۰/۴۲	۰/۲۹	۰/۲۹	۰/۵۰	۰/۳۵

در جدول (۲) نیز نمونه‌هایی از اظهارات مشارکت‌کنندگان در مورد مؤلفه‌های شهروندی جهانی ارائه شده است.

جدول ۲: نمونه‌هایی از اظهارات مشارکت‌کنندگان در مورد شهروندی جهانی

متن	کدگذاری باز
اجتناب‌ناپذیری روابط ملل با همدیگر	جهانی شدن
همدرد هم‌وطن و دیگر وطن احساس مشترک انسان‌هاست.	همدلی
گسترش روزه‌روز ابزارهای سخت و نرم‌افزاری	فناوری IT
بین افراد و ملل نوعی تساوی برقرار شود.	عدالت و برابری اجتماعی
حرکت و ترقی بدون نابودی منابع آیندگان	توسعه پایدار
منافع ملل مستلزم صلح است	صلح و مناقشه
دهکده جهانی یعنی کمک به هم جهت رسیدن به اهداف	همکاری و مشارکت با دیگران

جهان گسترده شده و ارتباطات متنوع و پیچیده	ارتباطات
بنای آموزش امروزی باید بر اساس پرسشگری باشد.	تفکر انتقادی
آموزش هنجار احترام باید امری جهانی در نزد همه باشد	ارزش و احترام به انسان
برنامه آموزش باید مبتنی بر نوعی حس خوب از جامعه و محل زندگی مبتنی باشد	احساس هویت
اصل بنیادی است که ارزش های انسان ها و ملل گوناگون اما بدون برتری بر هم هستند	تنوع و گوناگونی ارزشی
باید در وجود دانش آموز نهادینه شود که هر دیدگاهی و عقیده ای قابل احترام است	تحمل دیدگاه های مختلف
کرونا به خوبی نشان داد محیط زیست یعنی چه و چرا باید نسبت به آن همیشه وسواس داشت	دلوپسی نسبت به محیط زیست
انسان ها به خاطر ماهیت اجتماعی خود، بر هم تکالیفی دارند.	حقوق بشر

در جدول (۳) نیز فرایند کدگذاری (باز، محوری و انتخابی) شهروند جهانی ارائه شده است.

جدول ۳: فرایند کدگذاری باز، محوری و انتخابی شهروند جهانی از دیدگاه خبرگان

کدگذاری باز	کدگذاری محوری	کدگذاری انتخابی
تنوع فرهنگ ها		
جایگاه هر فرهنگ		
تکمیل فرهنگی	دانش در مورد فرهنگ های دیگر	
آشنایی با فرهنگ ملل مختلف		
تنوع و گوناگونی ارزش های فرهنگی		
تفکر انتقادی و تفکر خلاق		
افزایش تاب آوری	مهارت های شناختی	
پرورش پرسشگری		
شناخت روحی و روانی فرهنگ		فرصت های تربیت شهروند جهانی
همزیستی مسالمت آمیز		
افزایش ارتباطات	مهارت های اجتماعی	
همکاری و مشارکت با دیگران		
همدلی		
تجدید پذیری انرژی ها		
راه های استفاده صحیح از منابع	محیط زیست جهانی	
دلوپسی نسبت به مخاطرات غیر طبیعی		
سواد رسانه ای		
سواد دیجیتال	دانش مسائل جهانی	
شناخت پول های نوظهور		

	احترام به هنجارهای جهانی
توجه به اصول جهان	آمادگی برای مقابله با تهدیدات
	عدالت و برابری اجتماعی
	بدگمانی نسبت به فرهنگ خودی
تزلزل فرهنگی	از خودباختگی فرهنگی
	غرب‌گرایی مفرط
	کاهش غرور ملی
فرسایش هویت ملی	عدم افتخار بر پرچم ملی
تهدیدهای تربیت شهروند جهانی	دلسردی به مفاخر ملی
	میل به خارج شدن از کشور
مهاجرت‌گرایی	نفی پیشرفت‌های کشور
	ادامه تحصیل در کشورهای دیگر

یافته‌های جدول (۳) نشان می‌دهد ۹ کد محوری (دانش در مورد فرهنگ‌های دیگر، مهارت‌های شناختی، مهارت‌های اجتماعی، محیط‌زیست جهانی، سواد جهانی، توجه به اصول جهان، تزلزل فرهنگی، فرسایش هویت ملی و مهاجرت‌گرایی) و ۲ کد انتخابی (فرصت‌ها و تهدیدهای تربیت شهروند جهانی) برای آموزش شهروند جهانی شناسایی شدند.

شکل ۱. الگوی نهایی برنامه درسی شهروند جهانی در دوره ابتدایی

بحث و نتیجه گیری

دانش آموزان در قرن ۲۱ نیازمند دانش، مهارت و نگرش‌هایی هستند که به واسطه آن بتوانند هم در جوامع فرهنگی خود و هم فراتر از مرزهای فرهنگی‌شان عمل کنند. در واقع، تمرکز نظام‌های آموزشی در هزاره سوم، بر گسترش رویکردهای جدید آموزشی نسبت به آموزش و تربیت شهروند جهانی جهت ترویج فرهنگ صلح، توسعه پایدار و کمک به مردم برای یادگیری با هم زیستن است که این امر از طریق اصلاح مواد درسی و الگوی برنامه درسی قابل پیاده سازی است. بنابراین، هدف اصلی پژوهش حاضر شناسایی مؤلفه‌های شهروند جهانی به منظور ارائه الگویی برای برنامه درسی دوره ابتدایی از دیدگاه خبرگان بود.

یافته‌ها نشان داد ۳۷ کدباز، ۹ کد محوری (دانش در مورد فرهنگ‌های دیگر، مهارت‌های شناختی، مهارت‌های اجتماعی، محیط‌زیست جهانی، سواد جهانی، توجه به اصول جهان، تزلزل فرهنگی، فرسایش هویت ملی و مهاجرت گرایی) و ۲ کد انتخابی (فرصت‌ها و تهدیدهای تربیت شهروند جهانی) و ۲ کد انتخابی برای طراحی الگوی برنامه درسی شهروند جهانی شناسایی شدند.

یافته اول، مضمون محوری دانش در مورد فرهنگ‌های دیگر بود. این مضمون محوری بر شناخت تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگی جوامع دلالت داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌هایی مانند جعفری (2019، jafarri) و نانگالا (2020، Nanggala) همسو است. در تبیین آن می‌توان گفت دانش در مورد فرهنگ‌های دیگر در دانش آموزان دوره ابتدایی این مزیت را فراهم می‌کند تا دانش آموزان بتوانند به‌دوراز هرگونه تعصب به شناخت اولیه‌ای از تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگی جامعه خود با جوامع دیگر دست یابد و در ادامه تحصیلات خود این شناخت او افزایش یابد. همچنین باید گفت دانش آموزان این دوره (ابتدایی) به خاطر اینکه در دوره سنی خاصی قرار دارند بهتر می‌توانند مفاهیم فرهنگی را آموزش ببینند و بیاموزانند. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت یکی از مهم‌ترین مفاهیم در برنامه درسی دوره ابتدایی ایجاد شناخت اولیه از تفاوت‌ها و شباهت‌های فرهنگی جوامع است که برای زندگی در جامعه خود و اتصال با جوامع دیگر امری ضروری است.

یافته دیگر پژوهش، مهارت‌های شناختی بود. این مضمون بر مفاهیم خردتری مانند تفکر انتقادی و تفکر خلاق افزایش تاب آوری، پرورش پرسشگری و شناخت روحی و روانی فرهنگ‌ها دلالت داشت. این یافته با نتایج پژوهش‌های رینولدز و همکاران (2019، Reynolds et al)، رشیدی (2015، Rashidi) و گلناتاش و همکاران (2012، Glatch & et al) همسو است. در این باره می‌توان گفت امروزه صاحب نظران دریافته‌اند که برای زیستن در جوامع امروزی آموزش مهارت‌ها امری ضروری است که مهارت‌های شناختی از جمله مهم‌ترین آن‌ها هستند. دوره ابتدایی و برنامه درسی آن زمان مناسبی برای پرورش مهارت‌های شناختی است. زیرا در این دوره حس کنجکاوانه دانش آموزان در حد بالایی است و میل به پرسش در آنان وجود دارد. از سوی دیگر، چنانچه مهارت‌های شناختی در این دوره مورد غفلت قرار بگیرد نمی‌توان به آسانی در دوره‌های تحصیلی بعدی آن را پرورش داد. لذا می‌توان نتیجه گرفت در برنامه درسی دوره ابتدایی برای آموزش شهروند جهانی توجه جدی به مضمون مهارت‌های شناختی ضروری است تا بتوان با پرورش روحیه انتقادی و پرسشگرانه شهروندی در آنان نخست به عنوان فردی مفید در جامعه خود و سپس در سطح جهان شکل داد.

یافته دیگر شهروند جهانی، مهارت‌های اجتماعی بود. این مضمون ناظر بر خرده مقولاتی مانند همزیستی مسالمت‌آمیز، افزایش ارتباطات، همکاری و مشارکت با دیگران و همدلی بود. این یافته با نتایج مطالعاتی مانند جعفری (2019، jafarri) و رینولدز و همکاران (2019، Reynolds et al) و پور سلامی (2019، Poursalem & et al) همسو است. در تبیین این یافته

می‌توان گفت یکی از اصل‌های اساسی شهروند جهانی تعاملات و روابط اجتماعی است. مهارت‌های اجتماعی دامنه زیادی از سطوح خرد تا کلان را می‌توانند شامل شوند. در سطح خرد کمک و تعاون به هم نوعان خود و در سطح کلان‌تر آن نیز همدلی و همدردی با شهروندان ملل دیگر است. از سوی دیگر، مهارت‌های اجتماعی باید آموزش داده شوند تا به شکل نهادین و صحیح آموزش داده شوند. در دوره ابتدایی آموختن مهارت‌های اجتماعی به خاطر سنین دانش‌آموزان این دوره بسیار اهمیت دارد. زیرا دانش‌آموزان دارای احساسات پاکی هستند که احساس ترحم و همدردی در آنان خوب‌شکل می‌گیرد. لذا می‌توان نتیجه گرفت مهارت‌های اجتماعی در برنامه درسی این دوره یکی از مضامین مهم و قابل توجه است و به همین دلیل از دیدگاه خبرگان به‌عنوان یکی از مؤلفه‌های مهم شهروند جهانی عنوان شده است.

مؤلفه محیط‌زیست جهانی یافته دیگری بود که ناظر بر مؤلفه‌های خردتری مانند تجدید پذیری انرژی‌ها، راه‌های استفاده صحیح از منابع و دلواپسی نسبت به مخاطرات غیرطبیعی بود. در واقع این مضمون یکی از مؤلفه‌های محوری شهروند جهانی است که درک آن متعلق به همه بشر است و از شهروند جهانی انتظار می‌رود نسبت به موضوعات زیست‌محیطی و مخاطرات ناشی از آن واکنش نشان دهد. این یافته با نتایج مطالعات جعفری (jafarri,2019) و رینولدز و همکاران (Reynolds et al,2019) همسو است. در تبیین این یافته می‌توان گفت موضوع زیست‌محیطی یکی از نگرانی‌های عمده جهانی است که خطرات آن مربوط به نقطه خاصی نیست و تمام مردمان را تحت تأثیر قرار می‌دهد. لذا توجه به موضوع زیست‌محیطی یکی از ویژگی‌های شهروند جهانی تلقی می‌شود زیرا این موضوع فراتر از مرزهای داخلی یک جامع است. از سوی دیگر، یکی از وظایف نسل‌های فعلی توجه به آیندگان از حیث منابع و انرژی‌ها است که باید به شکل کارآمد و صحیح مورد استفاده قرار گیرند. دانش‌آموزان در دوره کودکی می‌توانند نسبت به موضوعات زیست‌محیطی حساس شوند و نسبت به آن موضع‌گیری نمایند. در نتیجه می‌توان انتظار داشت توجه به این موضوع مهم زیست‌محیطی در وجود آنان نهادینه شود. لذا می‌توان نتیجه گرفت مدارس از دوره کودکی با پرداختن به مسائل زیست‌محیطی در سرتاسر جهان می‌توانند شهروندانی جهانی با خصیصه توجه عام به موضوعات زیست‌محیطی نشان دهند.

سواد جهانی یکی دیگر از یافته‌های پژوهش حاضر بود. دانش در مورد مسائل جهانی ناظر بر سه مفهوم خردتر سواد رسانه‌ای، سواد دیجیتال و شناخت پول‌های نوظهور بود. این یافته با نتایج مطالعه جعفری (jafarri,2019) و رینولدز و همکاران (Reynolds et al,2019) همسو است. در تبیین آن می‌توان گفت امروزه سواد دو حوزه شامل حوزه تخصصی و حوزه عمومی را در بر گرفته است. در حوزه تخصصی دانش و سواد، مربوط به موضوعات تخصصی علوم گوناگون است و در حوزه عمومی همان سواد و دانش رسانه‌ای است. امروزه دانش رسانه‌ای باعث می‌شود نسبت به همه‌چیز آگاهی پیدا کرد. از سوی دیگر، شهروند جهانی برای اطلاع از اخبار و حوادث سطح جهان نیازمند ارتباطات الکترونیکی و دیجیتالی است لذا می‌توان نتیجه گرفت یکی از مؤلفه‌های اصلی شهروندان جهانی همین دانش در مورد مسائل جهانی است تا شهروندان بتوانند نسبت به حوادث جهانی اطلاع پیدا کنند. در دوره ابتدایی آموزش و فراگیری سواد رسانه‌ای و دانش در مورد مسائل جهانی امکان‌پذیر است از یک طرف می‌توان دانش در مورد مسائل جهانی آنان را ارتقا داد و از سوی دیگر می‌توان سواد رسانه‌ای را نیز جهت استفاده مطلوب از رسانه‌ها آموزش داد. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت دانش در مورد مسائل جهانی که فراتر از سواد رسانه‌ای است از دیدگاه خبرگان در برنامه درسی دانش‌آموزان دوره ابتدایی باید لحاظ شود.

دفاع از آرمان‌های جهانی مؤلفه محوری دیگری از دیدگاه خبرگان برای شهروند جهانی بود. این مؤلفه ناظر بر عناصر خردتری مانند احترام به هنجارهای جهانی، آمادگی برای مقابله با تهدیدات و عدالت و برابری اجتماعی است. یافته‌های این

پژوهش با نتایج جعفری (jafarri,2019) و رینولدز و همکاران (Reynolds et al,2019)، جت (Jett,2013) و پور سلامی (Poursalem & et al,2019) همسو است. در تبیین این یافته می توان گفت آرمان های جهانی اهداف و مقاصد هی هستند که مطلوب تمام نوع بشر به شمار می روند. در دوره ابتدایی دانش آموزان این ظرفیت را دارند تا به نحو شایسته ای این آرمان ها مانند عدالت، صلح و همدلی را درک نمایند. لذا می توان نتیجه گرفت دانش آموزان در این دوره توانایی درک این آرمان های جهانی را دارند و ضروری است تا در برنامه درسی به چنین مؤلفه ای پرداخته شود.

بعد دیگر الگوی برنامه درسی، تهدیدهای ناشی از تربیت شهروند جهانی بود. تزلزل فرهنگی یکی از مؤلفه های این بود که خود شامل عناصر خردتری مانند بدگمانی نسبت به فرهنگ خودی، از خودباختگی فرهنگی و غرب گرایی مفرط بود. این یافته با نتایج مطالعات گورن (Goren,2015) همسو است. در تبیین آن می توان گفت با توجه به ارزش های بنیادی و اعتقادی در کشورمان که فرهنگی اسلامی حاکم است از این نظر باید در برنامه درسی به گونه ای عمل شود تا فرهنگ خودی تحت تأثیر فرهنگ حاکم بر جهان قرار نگیرد. در این مورد در بسیاری از کشورها حتی کشورهای توسعه یافته، تربیت شهروندی ملی رکن اساسی بسیاری از دستگاه های آموزشی رسمی است و ترکیب جنبه های مختلف تربیت شهروند جهانی با برنامه های درسی خود پرداخته اند. به عبارتی جنبه های تهدید آمیز این نوع فرهنگ جهانی در برنامه درسی آنان مورد توجه قرار گرفته است. لذا می توان نتیجه گرفت در کنار مزیت های تربیت شهروند جهانی، تزلزل فرهنگی و کاهش اعتقاد به فرهنگ بومی خود نیز باید لحاظ شود. یافته دیگر پژوهش حاضر، فرسایش هویت ملی بود. هویت ملی ناظر بر حس غرور به جامعه و پرچم خود و به طور کلی احساس مثبت نسبت به وطن خود است. اگرچه مطالعات پیشین به هویت ملی در تربیت شهروند جهانی نپرداخته اند اما این یافته با نتایج مطالعات جعفری (jafarri,2019) و رینولدز و همکاران (Reynolds et al,2019) همسو نیست. زیرا این محققان به هویت جهانی تربیت شهروند جهانی اشاره کرده اند و هویت ملی بخشی از هویت جهانی لحاظ شده است. در تبیین این یافته می توان گفت هویت ملی هر کشور دارای تاریخی خاص است که مکان و زمان این هویت نشان دهنده نوعی هویت ملی است. در واقع جهانی شدن نوعی جنبش است که می کوشد فراتر از مرزهای ملی عمل کند که این امر به مواجهه با هویت ملی جوامع منجر شده است. لذا می توان نتیجه گرفت که در برنامه درسی دانش آموزان دوره ابتدایی بین هویت ملی و ابعاد جهانی هویت شهروند جهانی باید نوعی تعادل منطقی وجود داشته باشد.

مهاجرت گرایی یافته دیگر پژوهش بود. این یافته اگرچه در ادبیات پیشین مورد توجه محققان نبوده است اما در تبیین آن می توان گفت امروزه یکی از مسائل کشور در حوزه نخبگان فرار مغزها است که گاهی اوقات دانشجویان بعد از ادامه تحصیل به دلایل مختلف در همان کشور مقصد ماندگار می شوند و این پدیده می تواند از نظر علمی اثرات نامطلوبی بر توسعه کشور بر جای بگذارد. در این راستا، در برنامه درسی دوره ابتدایی از آنجایی که دانش آموزان در این دوره به دنبال پروراندن افکار و آرزوهای خود هستند ممکن است تحصیل و ادامه آن را در کشور دیگری متصور شوند. اگرچه این امر به خودی خود ممکن است آسیب جدی نباشد اما باید در برنامه درسی شهروند جهانی به گونه ای پرداخته شود تا علاوه بر مزیت های شهروند جهانی مزیت های فرهنگی کشور خود نیز مورد توجه باشد. بنابراین می توان نتیجه گرفت مهاجرت گرایی یکی از مؤلفه های مهم آموزش شهروند جهانی است که باید در ارائه آن تعادل بین ظرفیت های داخلی و بیرون مورد توجه قرار گیرد.

هر پژوهشی با محدودیت هایی روبه رو است. در این پژوهش نیز شیوع همه گیر ویروس کووید-۱۹ امکان مصاحبه های حضوری را نداد و لذا به شکل تلفنی انجام شدند. نوع مطالعه انجام شده نیز کیفی بود که با توجه به محدودیت های پیش روی محقق، امکان اعتبارسنجی و کمی سازی نتایج میسر نشد. محدودیت دیگر، سختی مصاحبه های تلفنی بود که جهت هماهنگی با

خبرگان گاهی تا چندین مرتبه زمان تعیین شده برای مصاحبه لغو می‌شد. بر اساس یافته‌ها پیشنهاد می‌شود: ۱- محققان در آینده به مطالعه دوره تحصیلی متوسطه نیز بپردازند تا بتوان برنامه‌ای هماهنگ بین دوره‌های تحصیلی را جهت برنامه‌ریزی داشت. ۲- پیشنهاد می‌شود محققان از روش تلفیقی استفاده کنند و نتایج کیفی این پژوهش را نیز بر اساس داده‌های کمی مورد بررسی قرار دهند. ۳- پیشنهاد می‌شود بر اساس اسناد بالادستی مانند سند تحول بنیادین و نقشه جامع کشور، آموزش شهروندی جهانی با برنامه درسی تطبیق داده شود. ۴- پیشنهاد می‌شود در ارتباط با شهروندی جهانی ظرفیت‌ها و توانمندی‌های هر منطقه لحاظ شود تا بتوان متناسب با هر منطقه آموزشی آموزش شهروندی جهانی انجام شود.

تقدیر و تشکر

بدین وسیله محقق از تمام کسانی که در انجام این پژوهش مساعدت نمودند به خصوص اساتید محترمی که علی‌رغم شرایط همه‌گیری ویروس کووید-۱۹ و مشغله زیاد در مصاحبه‌ها شرکت کردند صمیمانه قدردانی به عمل می‌آورد. همچنین از اساتید محترم راهنما و مشاور که رهنمودهای ایشان موجب غنای مطالب گردید کمال تشکر می‌شود. لازم به ذکر است در انجام این پژوهش از حمایت‌های مالی هیچ سازمان و نهادی استفاده نشده است.

References

- Andrews K, Aydin H. (2020). Pre-service teachers' perceptions of global citizenship education in the social studies curriculum. *Journal of Social Studies Education Research*, 11(4), 84-113.
- Bamber P, Sullivan A, Glover A, King B, McCann G. (2017) A comparative review of policy and practice for education for sustainable development/education for global citizenship (ESD/GC) in teacher education across the four nations of the UK. *Management in Education* 30 (3) 112-120.
- Belt A. A. S. (2016). Does global citizenship education predict identification with all humanity? (Doctoral dissertation, Western Kentucky University). Retrieved from, <https://digitalcommons.wku.edu/diss/103/>
- Clayton M. J, Cavanagh K. V, Hettche M. (2013). The communication of global citizenship through Public Service Announcements: a US study. *Journal of Marketing for Higher Education*, 23(1), 1-14.
- DiCicco M. C. (2016). Global citizenship education within a context of accountability and 21st century skills: The case of olympushigh school, education policy analysis archives, 24(57), 1-22.
- Jafari S. (2019). Identification and validation of the components of global citizen education from the experts' point of view: a mixed research. *Journal of Teaching and Learning Studies*, 11 (2), 153-174. [In Persian]
- Gholtash A, Salehi M, Mirzaee H. (2012). Results of the primary school curriculum in social studies from the perspective of the characteristics of a global citizen. *Journal of Pajhoheshdarbarnamehrizidarsi*. 35(4), 117-131 [In Persian]
- Gholtash A. (2009). Critique and study of citizenship education approaches in the elementary school curriculum of Iran in order to present the proposed plan of citizenship education curriculum. PhD Thesis, Islamic Azad University, Khorasgan Unit (Isfahan) [In Persian]
- Goren H, Yemini M. (2015). Global citizenship education in context: teacher perceptions at an international school and a local Israeli school. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, 46(5), 832-853 [In Persian]

Jett T. D. (2013). Teacher Perceptions of Global Citizenship Education in a Southern Elementary Public School: Implications for Curriculum and Pedagogy. A dissertation for the degree in Doctor of Philosophy in Education, University of South Carolina. Available online at: <http://search.proquest.com/index>.

Keshavarz Y. (2011). Globalization and the need for global citizenship education. *Strategic Studies in Public Policy*, 3 (6), 179-194[In Persian]

Keshavarz Y, Amin Beidokhti A, Mohammadifar M. (2019). The degree of attention to the components of the global citizenship in Iran's education system (The case study of the education system upstream documents). *Educational Innovations*, 17(4), 91-106[In Persian]

Krugman P. (2019). Globalization: What Did We Miss? In *Meeting Globalization's Challenges* (pp. 113-120). Princeton University Press.

Munck R. (2010). Civic Engagement and Global Citizenship in a University Context: Core business or desirable add-on? *Arts and Humanities in Higher Education*, 9(1), 31-41.

Miller D. (1995). Citizenship and pluralism. *Political studies*, 43(3), 432-450.

Nanggala A. (2020). Citizenship Education as a Democracy Learning for Students in Higher Education. *IJECA (International J. Educ. Curric. Appl., vol. 3, no. 1, pp. 69-80*.

Oxfam. (2015). *Education for global citizenship: A guide for school*. Oxford: Oxfam Development Education. Retrieved from <https://www.oxfam.org.uk/education/resources/education-for-global-citizenship-aguide-for-schools>.

Poursalim A. (2020). Exploring the concept of global citizenship education: metaphor or reality. *Journal of New Approaches in Educational Sciences (JNAES) Original Article*, 1(2). 11-23[In Persian]

Poursalim, A., Arefi, M., & FathiVajargah, K. (2017). Designing a model for the curriculum of global citizenship education in elementary schools of Iran's educational system: A model based on grounded theory. *The Journal of New Thoughts on Education*, 13(3), 7-36.

Poursalim, A., Arefi, M., & Vajargah, K. F. (2019). The Model of Perception and Attitude of Teachers, Experts and Faculty Members Toward the Curriculum of Global Citizenship Education in Elementary Schools of Iran's Educational System. *RESEARCH IN TEACHING, [online]*, 7(1), 19-41.

Pacho T. O. (2020). Global Citizenship Education in the Era of Globalization. In *Handbook of Research on Diversity and Social Justice in Higher Education* (pp. 274-291). IGI Global.

Reynolds R, MacQueen S, Ferguson-Patrick K. (2019). Educating for global citizenship: Australia as a case study. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 11(1), 103-119.

Rashidi Z. (2017). Conceptualization of global citizenship according to Iranian higher education experts' point of views: a grounded theory approach. *IRPHE*. 23 (2), 93-114[In Persian]

Roozbeh F, NaderiEzatullah, Saif Naraghi Maryam. (2020). "Applied Ethics" curriculum model based on global citizen components. *Ethics in science and technology*. 15 (4), 48-53[In Persian]

Saperstein E. (2020). Global citizenship education starts with teacher training and professional development. *Journal of Global Education and Research*, 4(2), 125-139.

Tarozzi M, Inguaggiato C. (2018). 'Implementing GCED in EU primary schools: The role of ministries between coordinate and parallel action'. *International Journal of Development Education and Global Learning*, 10 (1), 21-38.

Werbin K. C. (2010). Defiant Publics: The unprecedented reach of the global citizen. *Canadian Journal of Communication*, 35(1), 179-188.

UNESCO. (2014). Global citizenship education: Preparing learners for the challenges of the 21st century. Published by the United Nations Educational. Available online at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002277/227729E.pdf>.

